

ACC. N:R. 90

Landskap: Skåne Upptecknat av: Gust. Olsson

Härad: Oxie Adress:

Socken: Kvarnby Berättat av:

Uppteckningsår: 1922-24 Född år i

Åsumspågen 39

Ättehögarna 5

Öknamn 14

Dubblätt
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

Postiljonen Josef Larsson Meddelar.

1

Holger Danske

Häckeberga och Björntorps herregårdar ägdes av en herre, dom hette Holger Danske. Han var snäll mot sitt folk, men föll i onåd hos kungen, och kallades till Köpenhamn. Där vart han hals- huggen av kungen, men huvudet bands ihop med kroppen och han sändes tillbaka hem. När så hans fru på långt håll fick se honom komma körande med sin vagn, sade hon

2

Antingen är min herre sjuk eller vred,
för hans huvud sitter på sned.

När vagnen kom fram till slottet såg hon dock att han var död. Då befälldes hon kusken köra fram med en vagn. Däri satte hon sig och lät köra rakt ned i Häckebergasjön, där de båda drunknade.

Holger Danske begravdes i Genarps kyrkas "herrebegravning". Den gamle ringaren där, över 80 år gammal, visade för alla människor, som ville se, 14 st. kistor i denne "herrebegravning" och utpekade även Holger Danske. Kistlocket kunde öppnas och där kunde man se hans hoptorkade lik med händerna knäppta över bröstet och fingrarna alldeles gula. Man kunde lyfta upp huvudet vid håret (!), som ännu satt kvar.

3

ACC. NR M. 90

Den gamle ringaren, som levde ännu i Larssons ungdom, berättade ovanstående.

(Här alltså en variant av sägnen om Holger Danske, som är knuten till flera platser inom det forna danska väldet. G.O.)

Högen på gullfötter.

När Larsson gick i skola i Kvarnby, hade de där en gammal skollärare, som hette Strömbäck. Denne var mycket skrockfull, och berättade en dag för barnen, att han en kväll sett en närliggande ättechög stå på gullfötter och trollen dansa därunder. Barnen började skratta, men då blev S. ledsen över att de inte trodde honom och utlät sig ungefär som så: Tro mig, mina barn, eder lärare ljuger inte. Jag, eder lärare såg högen stå på gullfötter och trollen dansade därunder och de hade inte ljus utan bloss, och jag eder lärare ljuger inte." Så grät Strömbäck. Händet på 1870-talet.

Ättechögarna.

På ägorna till den gård i Kvarnby, som Larssons fader ägde låg 3 ättechögar. Man trodde det var krigarebegravingar. Men vågade inte ta bort dem "för då kommer en herre från Long (Lund) å synar dem vart 5:e år." Det var även farligt på annat vis att röra ättechögar, ty en möllare i Tygelsjö hade en så-

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

3 ARKIV

4

5

dan hög invid möllan, och den tog han bort, men hade inte slutat arbetet, då han vart förlamad och kunde inte göra något mer.

Spöke.

6

När man sett spöke, ska man inte tala om det den kvällen eller se ljus. En kväll i sin ungdom hade Larsson sett någon gestalt springa över Husie kyrkogård förbi honom och fram till en närbelägen gård. Han kom ihåg sig och sade inget, när han kom hem, och inte ville han tända ljus. Modern ville veta varför, men fadern förstod och sa: "Vänta tills i morron så får du nog höra dä."

Men L.s morbror en f.d. korpral Nord kom illa ut en gång. Se, på en gård i Toarp spökade det så hemskt. Där hade tre ägare efter varandra av samma släkt tagit sig själva av daga, och de spökade. Gården var kringbyggd, och dit kom varje natt kl. 12 även om portarna voro stängda en svart vagn med svarta hästar och svart kusk, som smällde med piskan ett slag och åkte igen.

En kväll gick korpral Nord från spök-gården, Då såg han en bekant och ropade på honom. Men denne svarade inte, och när Nord tittade till, såg han ingen, men strax därefter var det ett får vid sidan om vägen. Detta får blev större, och till slut var det stort som en elefant. Men så lät det: pst, och djuret var borta. Nu gick Nord vilse och gick av vägen

7

8 ARKIV

C

Bekhättan.

10

[illegible]

barnet ramlade ner men huvudsvålen med sår och hår blev kvar vid hättan. Så fick nytt hår växa ut igen, och såren voro borta. Denna radikala metod användes rätt ofta och många voro de, som i sin ungdom hade gått under "bekhättan" någon gång.

På tal härom kom L. ihåg en historia som förlägges till någon stans i Småland.

En handelsresande for i en trakt, där folket inte bodde så värst tätt. Han hade inte fått tag i någon mat på länge, och var hungrig som en varg. Så träffade han på ett litet ställe i skogen och ville köpa lite mat. Hustrun där sade hon ingen hade men på den resandes enträgna bön plockade hon reda på lite hårt bröd och mjölk. "Finns det inte lite smör också". Nekande svar, men på upprepad önskan, kom även en mindre smörklick fram. Nog var smöret smutsigt men den uthungrade petade undan det värsta och åt vad som fanns. När han slutat betalade han och undrade varför det var så svårt att få mat i början. "Ja," sade kvinnan "lite brö och mjölk hade jag väl, men de va värre mä smöret. Se våran August har skroffler i huvudet, och jag hade just smetat på hans sår, så jag fick skrape å dä, för att herrn skulle få smör te brö't." Vid denna upplysning måste den olycklige resanden som hastigast springa ut och spy ur sig allt han ätit.

Karl XII hos påven.

Karl XII besökte en gång påven (!) och fick vänta, innan

ACC. NR M. 90LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

13 ARKIV

han kom in. När han sen blev insläppt, sade påven: "Jag är Pius, som sitter på Petri heliga stol. Kyss min toffel!" Men han fick till svar: "Jag är konung Karl XII utav Sverige. Kyss du mej i ändan!"

Så berättade den gamle ringaren i Genarp. (se sid.)

(Jämför sägnen om Karl XII hos påven, som jag upptecknat i Närke i saml. för 1923 o. 24. Motivet synes ha varit omtyckt.)

Öknamn.

14

En lantbrukare i Kvernby fick heta Baggen av följande anledning. En gång kom en slaktare åkande till gården. I vagnen hade han en präktig bagge, som skulle slaktas. Medan slaktaren var på annat håll tog lantbrukaren och bytte bagge, lade i vagnen en av sina egna och sämre samt tog slaktarens bagge i stället.

En skomakarepojke var med sin mor åt handelsboden. Medan modern talade vid handlaren, passade pojken på att plocka fickorna fulla av pligg ur en säck eller låda. Pliggen skulle han i all välmening ta hem åt sin far. Men han ertappades och fick heta pliggen i all sin tid.

På en mindre järnväg häromkring fanns en förare som aldrig nämndes annat än "den farlige pågen". Kom sig därav, att, när han var liten, modern skrutit med honom och sagt: "Dä ä en fali påg". - Men ingen förare körde försiktigare än "Den farlige

pågen."

En från Kvarnby hette Anders olsson, som dock ville kallas bara Olsson och inte med förnamnet. En gång skulle han vittna på tinget. Domaren frågade, om det var Anders Olsson han hette. Men då svarade han: "Ja heter blott Olsson." Sen vart han alltid benämnd "Blott Olsson."

En pojke som skjutsade en herre, frågade denne, vad han hette. Svinhuvud blev svaret. "Ja," sade pojken. Folk ä bra lea. Min bror Lars stal en kofta. Sen fick han jämt heta Kofte-Lars.

Talesätt.

Tror du att kyllingar (kycklingar) dia?
(säges när någon begär det omöjliga.)
Den ä inte te hänga fläsk på, (om en som är opålitlig). 17
Ja vet väl va ja gör den dag ja inte super.
Ja förstår handelsmannens mening; fisken ä sur.
(till en som ej vill tala rent ut)
Dä gick i mej som en lort i en ländsman.
(när man ätit glupskt)
Dä vanna ja inte, att en ko bet mej i synen.
(ord av en skrytsam och oförmögen)
Var så go våra egna, de främmande de förser sej nock
(skämt vid bjudning)

Lite lort i renlig mat skadar inte.

Du ser ut som du skulle ha sålt smöret o. tappat pengarna.
(till en som ser sur ut)

Han glär sig åt smällen som de gamla kuskarna
(pratar och går an för det ska så vara och handlar mindre)

En har'et inte lätt, som ä bå ung och vacker!

(utrop av inbilsk person; anmärkning i skämtsam ton)

"Vet du varför Hin inte kunne lugga sin gamla mor?"- "Jo,
för hon kunne så bra sno sej.

(till en som vill vända bort talet, "sno sej.")

Dä ä försent att skite te kväll när natten ä halvlidd.

(om en som är för sent ute)

Du snackar för din sjuka mor.

Alla ä stygga mot den som ingen hut vet.

En kan inte begära mer än tre marker talg å (av) en trä-
bock.

När dä regnar välling, då har den fattige ingen sked.

Dä ä inte lätt att ta håret å en skallig.

Den, som gömmer till natta, gömmer te katta.

Dä ä som te spotta i kålen å äta den själv.

(åt en som smutsar i eget bo)

Olyckor å husförhör kan en aldri gå fri för

När galna kattor få rivet skinn då gå de hem.

Skynda dej! Nej, en gång så skynda ja mej, å då fallt ja.

Nej, Vår Herre skapte inte hastighet för annat än loppor.

Han drar som tre oxar i Smålann.

(om arbetsam person)

Den som vill gå om varden fin, han får gå om söndan som ett svin.

Den som vill gå om varden grann, han får gå om söⁿdan som han kan.

På ett öga när va Håkan bling (han var alltså enögd)

Om inte dä rälige om-et hade vatt, så hade kärngen stångat tjuren, men nu stänga tjuren kärngen.

Te kyssa en karl utan skägg ä som te äta ägg utan salt.

Dä ä så kallt så dä fryser mella man å kvinna.

(säges när där är riktigt kallt)

Mörksens gärningar ä dagens skam.

Du älskar ljuset men föredrar mörkret.

Va står du å blänger för.

Dä ä ju ingen annan som fått brännvin i da.

Han går an som en mus i barnsäng.

Här ä en som inte krusar å den ja ska skrämme, han ska vara rädd.

Va ska man göra, för jänterna får man inte röra.

22

23

ACC. NR M. 90

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

23 ARKIV

Den koen, som bölar, får något, den som tiger får inget.

Te äta barnebrö⁺ ä hårt.

Te äta nådebrö ä hårt.

Dä ä bättre vara enda barnet än enda hästen.

Allting har en ände, men korven har två.

Tyst i guss hus, mä prästen knäcker en lus.

När dä regnar välling, har den fattige ingen sked.

Va har du i paketet?—Ett kalvhuvud så stort som ditt.

(till en frågvis)

24

Ordstäv.

25

"Dä ä bå rolitt å rälitt" sa den, som fått skagget i hjulet.

"Dä va en ny sorts jävel" sa Hin, när han fick fast på en länsman.

"Dä beror på turen å tjuren" sa den, som satt bak på tjuren å höll i rumpan.

"Va får en inte lida för sin skönhet" sa hon, som trodde hon var vacker men var ful.

"Dä ä mina tag" sa bonnen, när oxen skubba sej.

"Vi prästerskapet" sa klockarn.

26

⁺ bo hos sina barn.

ACC. NR M. 90

Ramsor.

Vill ni höra en saga?

Dä va en gång en kalv,

å nu ä sagan halv.

Dä va en gång en stut

å nu ä sagan slut.

Dä va en gång en saga,

att två öre kostar en kaga.

Kalle Balle,

äggaskalle,

sket i körka så dä small.

Prästen fråga, vem dä va.

Dä va Karl, bal, äggaskal.

Skräddare, skr-äddare, skrinkaben

Rätt som han sitter så släpper han en.

Vid juldans:

Gläd dig du skåning,

i morron får du doppe gröt i honing,

så bliver den så söt så söt.

Barnen i Kvernby sade i Larssons ungdom, när de sågo en stork:

Stork, stork, längeben!

Plocka puggor å sten te smen.
(puggor= grodor)

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

30 ARKIV

31

och när de gingo från skolan:

Ammen, benjammen,
sprätt opp å sy sammen;
fyra jidder å en bock,
nu ha vi alla läst nåk
(jidder= getter)

Av yngre personer i Lund har jag hört följande ramsor som 32
användes av skolbarnen i Stadens folkskolor vid räkning till lek
ännu för en 10 a 15 år sen och antagligen ännu i dag:

Bagarns lilla sockerrätta,
räkna rätt så blir det åtta.
1,2,3,4,5,6,7,8.

Men jag tror att rätten ljuge,
därför räknar jag till tjuge.

(den som blir 8 eller 20 blir fri undan för un-
dan vid räkningen)

Rackare, packare,
katt å hong,
räkna rätt,
så blir du ung.

Ene, bene, södermanné,
häckla, väckla, domaré.

ACC. NR M. 90

Kung Karl, general,
gick igenom silversal.
Åtta veckor före jul
dansar Anna Brita brud.

Älle, Pälle, mi,
nu är du fri.
Anna, panna stekte fläsk,
aderton hundra nittio sex.

Tydor

Om man tappar en smörgås och smöret kommer nedåt, så
blir det fult väder dagen efter, men kommer smöret upp, blir
det vackert.

Man ska inte tala till spöke, man ser, för då blir man
lam. (se vidare om spöke sid.

Den, som slår sönder en spegel, får sju olycksår.

När en hund tjuter länge och ihållande, bådas dödsfall.

Den som någon annan tömmer i grädde åt, blir inte gift
det året.

Den, som ofta sitter under en klocka, blir ej fort gift.

När det kliar i högra ögat betyder glädje, i vänstra
förargelse, i näsan - näsvisa främmande, i högra handen - tack
för sist, i vänstra - ett brev.

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
33 ARKIV

34

35

När man hickar är det någon som förtalar en.

Det varslar otur, om man möter fruntimmer först, om halmstrå ligga i kors eller om en katt springer över vägen. För att avvända otur skall man spotta tre gånger.

(Det hände i Larssons ungdom, att bönder, som skulle faratill marknaden vände om hem igen, om de först mötte ett fruntimmer på vägen.)

Förr i världen skulle man aldrig ta upp en päng som man fick se på marken, ty man trodde att någon, som hade skabb, förut strukit sitt onda med pängen och sen kastat den. Den, som tog upp pängen, fick så skabbet. Numera och kanske delvis förr också tror man att hittepängar bringar lycka, och man blandar dem i sådana, som man ska köpa lotter för i avsikt att få tur.

Husbonde och tjänare.

En bonde hade ord om sig att hålla så dålig mat till sina tjänare. Så skulle han städja sig en ny dräng, men denne var betänksam, ty han sade sig ha hört att de höll så dåligt med maten hos bonden. ^{Då sade han,} "Tycker du att ärter å fläsk ä gott?" Nåja, det tyckte ju drängen och antog tjänsten. När han så varit hos bonden en tid men bara fått dålig mat, anmärkte han en dag, att han ⁿej sett till ärter och fläsk på matbordet. Till detta svarade bonden, att han bara frågat, om ärter och fläsk var gott

36

37

men inte lovat drängen sådan mat.

En annan bonde staddes också en dräng och denne framhöll sina förtjänster, men sade sig ha ett fel men bara ett: han ville gärna ta sig en "pälsarua" om mornarna (ligga och dra sig). Bonden sade att även han hade ett fel: han blev ibland "månadsgalen". Nåja, båda ville överse med varandras fel. Men när drängen tog upp sin första "pälsarua" råkade bonden på samma gång bli "månadsgalen" och piskade upp drängen så grundligt, att han sedan lät bli att ta "pälsarua" om morgnarna.

38

Tinnerholm.

I ett krig var Tinnerholm med, och han gick fram så våldsam, att kungen till sist tyckte synd om ryssarna och ropade: "Tinnerholm, Tinnerholm! Stilla ditt blodiga svärd!" T. måste då lyda, men han ville knappt, när han nu var i gång. Han skulle sticka värjan i skidan, men hur han stack, så fick han inte ner den. När han då såg efter, satt det en ryss på värjspetsen.

39

Om Åsumspågen

har Larsson hört följande berättas:

En kvinna från Genarp for till Åsumspågen, för att fråga denne om sitt sjuke barn. Hon hade barnets linne med, för Åsumspågen kunde därav se sjukdomens art. Men "pågen" sade

40

till kvinnan: "Va kommer ni för, barnet är ju dött, då dog när ni var i Dalby." När kvinnan kom hem, hade barnet verkligen dött vid den tid Åsumspågen sagt.

En dräng försökte lura Åsumspågen och kom till honom ombunden och jämrade sig över en förskräcklig tandvärk, fast han ingen hade. Pågen såg genast hur det var och gjorde så att drängen strax verkligen fick en svår tandverk.

En gång skulle länsmannen häkta Åsumspågen, men hästarna gingo ej ur fläcken, när de skulle föra bort honom. Pågen släpptes.

Gamle Göransson från Glemminge Tagarp berättade:
(fler upplysningar om hans liv och ålder
m.m. skall anskaffas)

Majsjungning.

I Glemminge Tagarp fick alltid folket fritt kl. 5 siste april. "Dä va flickor, pier å töser, gårasöner, dränga, vyttepåga, öjapåga (som hade ett "måga stölen (häststallet) å mannesed (kostallet) All ungdomen samlades vid "Gadesten", en stor jordfast sten, som var likasom en samlingsplats. Där samlades även bönderna vid bystämmor.

För längesen samlades man vid "Dössinastenen" så kallad, emedan där förr var 12 stenar runt om och en i mitten.

Kallades även Domaresätet. Göransson mindes bara två stenar som voro kvar, men de äro borta de med nu, för där är åker. G:s morfar talade om att vid Dössinasten samlades bönderna till bystämmor.

42

Emellertid samlades ungdomen vid Gadesten "vallberatan" (valborgsmässoaftonen) Därifrån gick de sen från gård till gård, sjöng majvisan och tiggde ägg.

43

Första versen av majvisan löd:

Maj är välkommen.

Förlåt oss om vi väcker er.

Sommarn är ljuvlig för ungdomen.

och sista versen:

God natt och tack för vad vi fått.

Maj är

å somna nu när vi ha gått

Sommarn

(de andra verserna kom G. inte ihåg)

Två barn bar en korg att ha äggen i. De kunde få ett tjog, ett halft eller ett fjärdedels tjog i var gård, allt efter ställen/
som de voro stora eller så pengar: 3 daler eller så. På de flesta 44
bjöds förtäring: Mannen på stället kom med brännvinsflaskan och hans "kvinga" mä "äggakakan". På sista stället skulle skaran ha frukost, och då var i allmänhet natten förbi.

Det var inte värt att gå i en annan by och tiggas ägg, ty om två byalag stötte samman sökte de förstöra äggen för varandra. Medan de unga sprungo med äggen hade några äldre satt upp en tjärtunna på en stång rest på någon ättechög eller kulle. ⁿTunan antändes.

Följande lördagskväll höll man ett gille på äggen. Både unga och gamla va med. De åt kokta ägg med bröd och smör och så "äggkakaka" och "risengröt", som var "gåra-kvinga" förde med sig. Detta vallbermässegilled hölls i en gård för vart år för hela byn. Där spelte de fiol å lekte å dånsa. "Dä va pålscha å vals å kadrill å marsyrska å de dånsa så träskorna kunde spricka sönder ibland."

Jul.

Kyrkstöten kallades "pitschenäbben". Han gick i kyrkan och stötte till de sovande med en käpp som var bjällra i. Den som somnat fick lägga "hallannan" styver i en pung, som var fästad vid käppen. I Glemminge socken var han även ringare och orgeltrampare och hade lön men vid jul gick han omkring och fick av varje bonde "en kaga brö å ett lammalår eller e gåsasia eller så där."

Matvaror vid jul skulle även skomakaren, skräddaren, dragonen, klockaren och prästen ha. Till de fattiga bakades särskilda mindre kakor än de vanliga, som kunde gå upp till

ett pund (8 1/3 kg) De fingo också lite sovel till.

På julbordet lades på vars och ens plats en julhög.
I den låg underst en kaka brö, så rökat lammkött, korv samt go-
rån och klenor överst. Tjänarna togo sin "julhög" med sig ut i si-
na kammare att ha sen när som helst under julen att äta på.

Maten stod framme under hela juldagarna på julbordet.
Det dukades av först tredje dagens frukost.

"Rörkronor" satte man upp vid jul. De voro gjorde av
vassrör av större och mindre fyrkanter, som band^d samman på olika
sätt och sammanhölls av snören. De pryddes med granna band och
papper och upphängdes i en silkestråd. Dessa kronor hängde aldrig
stilla utan rörde sig jämt av varmen.

De spådde väderleken vid jul. I Glemminge Tågarp hade 48
bönderna 12 cirklar ritade å "stue"bjälken en för varje dag från
julafton till trettondagen. I cirklarna tecknades väderleken
under dessa dagar. Mulet omgavs med lodräta streck, snö med våg-
räta och storm med sneda. För klart sattes inga streck.⁺ Dessa
cirklar med sina tecken angav vädret under var sin månad under
det kommande året.

De gamle kunde även om hösten av vintergatan spå
vinterns lopp.

⁺var vädret olika under för- och eftermiddagen tecknades för i
venstra och efter- i högra halvan av cirkeln

Först gången nyet syntes på det nya året skulle man gå ut på gården med en psalmbok i handen för att hälsa "nyårsnyet" eller "nyårskången" De skulle ha psalmboken bakom ryggen och säga

Välkommen nyårskång,
välkommen herre
mä fläsk å bösste⁺
å gott korn om höste.

Så skulle de på måfå slå upp en psalm. Var det en doppsalm så blev en unge född i gården, var det en dödspsalm, blev någon död.

Man fick inte stå och se på nymånen genom ett fönster utan ute på gården.

Tomtar.

Göranssons morfar talade om, att hans föräldrar (även de voro bondfolk i Glemminge Tågarp) varje kväll satte ut en skål med gröt och mjölk ute i loggolvet åt tomten.

Tomtar tycka inte om, när det är oreda i logen. Man får inte kasta en pläjel (slaga), hötjuga eller gaffel hur som helst utan ställa allt på sina platser. Tomten kan sticka sig på

ACC. N:R M. 90

en gaffel som ligger.

G.s morfar kastade med flit en pläjel i loggol-
vet. Sen fingo de tröska i tre veckor, innan de funno den, ty tom-
ten hade dragit en hel del halm över den.

En bonde kastade säd på sin loge, men på kvällen
brydde han sig inte om att ösa upp högarna ordentligt. Tills om
morgonen hade tomten dragit bort med halva sädespartiet.

Dubblett

LUNDS UNIV.

FOLKMINNES-

50 ARKIV

51